

ÖZ ATAY'IN ROMANLARINDA KAHRAMANLAR

Yard. Doç. Dr. Yunus BALCI**

ÖZET

Oğuz Atay, son yıllarda üzerinde en çok durulan yazarlardan birisidir. Bunun sebebi de çağdaş Batı'nın roman aracılığıyla söz konusu ettiği noktalara temas etmiş olmasıdır. Bunların başında da birey merkezli, onun iç dünyasını, karmaşık bilinç yapısını esas alması gelmektedir. Dolayısıyla Oğuz Atay'ın romanını anlamak için öncelikle kahramanlarının dünyasını bilmek gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Oğuz Atay, roman, kahramanlar

ABSTRACT

Oğuz Atay is one of the novelist who attracts attention at the recent years. The reason is that, like modern west novelist, he focuses on subconscious and inner world of individuals So, if we want to learn his novel, we should recognize his novel heroes.

Key Words: Oğuz Atay, novel, heroes

GİRİŞ

Batı edebiyatında on dokuzuncu yüzyılın sonlarında ve yirminci yüzyılın başlarında eser veren M. Proust, H. James, J. Conrad gibi yazarlar, klasik gerçekçi roman anlayışına benzemeyen yeni bir roman çıkırının önde gelen isimleri olmuşlardır. Daha sonra modernist adı verilen J. Joyce, F. Kafka, V. Wolf, W. Faulkner gibi yazarlar bu çıkırı geliştirirler.

Bu yazarların ortak özellikleri; sosyal hayattaki ilerlemelere, insanlar arası ilişkilere, dış dünyaya, on dokuzuncu yüzyılın realist romancılarının baktıkları gibi yaklaşmamaları; aksine insanın iç dünyasına, karmaşık bilinç yapısına eğilmeleridir. Buna bağlı olarak klasik romanın yapısı bu romancılarda yerini olay örgüsünden sıyrılmaya çalışan, iç dünyanın ve bilincin simge, ritm ve bakış açısı gibi özelliklerini esas alan bir anlayışa bırakır.² Özellikle XIX. yüzyıl başlarında başlayıp yüzyılın ortalarına doğru güçlenen nihilist akımlar dolayısıyla insan hayatının ve bütünüyle varlığın sorgulanması, geleneğe bağlı değerlere karşı tavır alınması, yerleşik edebiyat anlayışlarına da yansır. Böylece birey merkezli, bireyi anlamlı ve değerli ya da anlamsız ve değersiz bulan bir bakış açısı kendisini romanda da gösterir.

Bu modern ya da modernist yaklaşımları romanlarında işleyen Türk yazarlarından birisi Oğuz Atay'dır. Türk romanı ilk örneklerinden itibaren sosyal hayata sıkı sıkıya bağlı olduğu için Oğuz Atay'ın daha ziyade birey etrafında gelişen romanları, kendi zamanında yeterince ilgi görmemiştir. Buna rağmen onun romanları, Türk romanını Batı'nın bu alanda uğraştığı problemlere bağlayan, Türk romanına çağdaş bir görünüm kazandıran özelliklere sahiptir. Onun romanlarını anlayabilmenin yolu da, bütün unsurların önüne yerleştirmiş olduğu kahramanların tanınmasından geçmektedir.

* Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi TDE Böl.

² Berna Moran, Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış-II, İstanbul 1991, s. 198.

ROMAN KAHRAMANI KAVRAMI

Gerçekte ister hikâye olsun, ister roman olsun kurguya dayalı bütün eserlerin merkezinde insan vardır. Temel materyallerden biri olan **kahraman** da ister insan, ister insan dışı bir varlık olsun, kendisini içeren metnin yöneldiği nokta yine de insandır.

Araştırmacılar, romanlardaki insan unsurunu çeşitli şekillerde değerlendirmişlerdir. Bu konuda en çok tartışılan konu *tip* ve *karakter* meselesidir. Mehmet Kaplan, ortak değerleri temsil eden sabit kahramanlara tip, sosyal olmaktan ziyade psikolojik bakımdan öne çıkanlara, ferdi özellikleri ağır basanlara karakter adını verir.³ Anlatı boyunca özelliklerini muhafaza eden kahramanları "*yalınkat*", olaylara bağlı olarak sürekli değişim gösterenleri de "*yuvarlak*" kahramanlar olarak isimlendiren yaklaşım öteden beri bilinmektedir.⁴ Bir başka yaklaşım ise kahramanları vak'adaki ağırlıklarına ve durumlarına göre değerlendirmektedir. Buna göre romandaki kahraman asıl kahraman veya birinci derecedeki kahraman, hasım veya karşı güç, arzu edilen ve korku duyulan nesne, yönlendirici, alıcı ve yardımcı kahraman, yazarın sözünü emanet ettiği kahraman, dekoratif unsur durumundaki kahraman başlıkları altında ele alır.⁵ Diğer bir araştırma ise kahramanları başkahraman (protagoniste), hasım kahraman (anta to goniste), istenilen veya istenilmeyen obje olarak kahraman, verici kahraman (destinateur), alıcı kahraman (destinataire), yardımcı kahraman (adjuvant) şeklinde isimlendirip incelemektedir.⁶

Yaratıldığı kurgu metninde yaşanabilir bir dünya kurmak için dikkatini başkalarına yönelten yazar, bir bakıma insanı anlamaya çalışan psikolog, sosyolog, veya filozofa benzer. Kurgu yazarının hayata ve insana nüfuzu, kendisini de eserinde bir o kadar başarılı kılar.⁷ Öncekilerin canlandırmadığı insanlar yaratan veya yaratılmış olanlara yeni ve farklı bir biçim veren yazar orijinal bir kahraman ve dünya yaratmış olur.⁸ Durmadan akan hayatın ve insanın ardından giden kurgu metni, kimliğini şahıs kadrosundan alır.⁹

3 Mehmet Kaplan, Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar-3- Tip Tahlilleri-, İstanbul 1985, s.7; Murat Belge ise tipi iç özelliklerinden ziyade dış özellikleri verilmiş, benzerlerinin temsilciliğini yapabilmek için genel özelliklerle donatılmış ve toplum gerçeğinin bir kesitini yansıtan kişi, karakteri ise toplum gerçeğini yansıtsa da öncelikle kendi hayatını yaşayan, olumlu ya da olumsuz yönde gelişen, psikolojik varlığı önde olan kişi olarak tanımlar. (Murat Belge, Edebiyat Üstüne Yazılar, İstanbul 1994, s.20-21.)

⁴ E.M. Forster, **Roman Sanatı**, (Çeviren: Ünal Aytür), Yer yok, 1982, s. 108.

⁵ Şerif Aktaş, **Roman Sanatı ve Roman** İncelemesine Giriş, Ankara 1991, s. 153-158.

⁶ Roland Bourneur, Real Quellet, Roman Dünyası ve İncelenmesi, (Çeviren: Hüseyin Gümüş), Ankara 1989, s.153-156.

⁷ Mehmet Kaplan, Hikâye Tahlilleri, İstanbul 1992, s.9.

⁸ Birol Emil, Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Şahıslar Dünyası-I, İstanbul 1984, s. VI.

⁹ Birol Emil, Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Şahıslar Dünyası-I, İstanbul 1984, s. VI.

⁹ Önder Göçgün, Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu, Ankara 1993, s.551.

ATAY'IN ROMANLARI VE KAHRAMANLARI

Oğuz Atay'ın romanlarında gerçekten de kendilerini geçmişteki roman kahramanlarından ayıran orijinal niteliklere sahip kahramanlar yer almaktadır. Gerek *Tutunamayanlar*'da¹⁰, gerek *Tehlikeli Oyunlar*'da¹¹ ve gerek gerçek hayattan seçilmiş bir insanın anlatıldığı *Bir Bilim Adamının Romanı*'nda¹² kendilerine has bir üslupla yaşayan, algılayan, yorumlayan kahramanlar bulmak mümkündür.

Oğuz Atay'ın roman ve hikâyeleri insanın kendisiyle ve alışla gelen hayat düzeniyle olan ilişkisini söz konusu eder. Bilhassa yirminci yüzyılın Batı edebiyatında önde gelen isimleri, bireyin toplum içindeki durumunu yoğun bir biçimde ele almışlardır. Nitekim Oğuz Atay da birçok Batılı yazar gibi bu konuyu Türkiye'nin modernleşme sürecinde geçirmiş olduğu değişim perspektifini de katarak işler:

¹⁰ Oğuz Atay, *Tutunamayanlar*'da bir grup Türk aydınının içinde yaşadıkları toplumla uyumsuzluklarını söz konusu ederek buradan çağdaş bireyin kendi ve çevresiyle olan problemlerini işler. "Tutunamayanlar'ın ana figürü aydınlardır. Atay'ın aydını Doğu ve Batı'nın kültürel öğeleri arasında sıkışmıştır; bilinçaltı bu kültür kargaşasının çelişkileriyle doludur. Sürekli bir arayış, bir iç hesaplaşma ortamında hayatını sürdürür." (Hakkı Burak baysal, *Oğuz Atay'ın Hayatı-Eserleri-Sanatı*, Dumlupınar Üniversitesi basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2002, s. 14)

Roman, Turgut'un Selim'in intihar haberini alması ile başlar. Bir resmi dairede inşaat mühendisi olarak çalışan Turgut'un eşi Nermin ve iki çocuğuyla görünürde iyi bir aile düzeni vardır. Ancak arkadaşının ölüm haberi Turgut'un bütün hayat düzenini alt üst eder. Turgut, Selim'in intiharını aydınlatmak için arkadaşlarıyla ve ailesiyle görüşmeler yapar. Turgut, bu süreçte kendisiyle yüzleşmeye ve yaşadığı hayatı sorgulamaya başlar; sonunda önce ailesini sonra da işini ve yaşadığı şehri terk ederek yeni bir hayata doğru yol alır.

Bu makalede, *Tutunamayanlar*'ın 1992'de İstanbul'da yapılan baskısı kullanılmıştır.
¹¹ *Tehlikeli Oyunlar* romanında da Oğuz Atay yine bireyin iç dünyasındaki problemleri ve çevresiyle uyumsuzluğunu, bunalımlarını işler. Roman, Hikmet Benol'un kendi değerleri doğrultusunda yaşayamadığını düşündüğü eski hayatını terk edip bir gecekondu mahallesine taşınmasıyla başlar. Fakat taşındığı bu mahallede de oynadığı hayat oyununda kendisini bulamaz ve intihar eder. Bu makalede, *Tehlikeli Oyunlar*'ın 1992'de İstanbul'da yapılan baskısı kullanılmıştır.

¹² Atay bu romanında İTÜ'den hocası Mustafa İnan'ın hayatını anlatır. Onun I. Dünya Savaşı yıllarında Adana'da doğuşundan yurt dışında bile takdirle karşılanan bir bilim adamı oluşuna ve yakalandığı hastalıktan kurtulamayarak ölümüne kadar geçen süreyi bir roman dünyasının imkânları dahilinde anlatır.

Bu makalede, *Bir Bilim Adamının Romanı*'nın 1998'de İstanbul'da yapılan baskısı kullanılmıştır.

"Atay'ın romanlarında Doğu ve Batı'nın kültür değerleri arasında varlığını sürdürmeye çalışan Türk aydınının, geri kalmışlığın yozlaştırdığı ölçülerle biçimlenmiş bir değerler sistemi içindeki savaşımı gözler önüne serilir. Yazar, düşünen ve eleştiren aydın bireyin kendisiyle ve karşıt dünyayla hesaplaşmasını, 'gerçek Ben'e ulaşma yolunda gösterdiği çabayı, varoluşçuluk felsefesi çerçevesinde ve ironik bir anlatım tutumuyla okuyucuya aktarır. ""^

İlk romanı **Tutunamayanlar'** daki konular ve kahramanlar farklı şekillerde de olsa "oluşum romanı" tarzında diğer romanlarında devam eder. Bu bakımdan onun roman kahramanlarını tutunanlar ve tutunamayanlar olarak değerlendirmek yanlış olmasa gerek.

Tutunamayanlar'm başlıca kahramanları Selim Işık, Turgut Özben, Süleyman Kargı, Metin Kutbay, Nermin Özben, Günseli Ediz'dir. Romanın daha adından itibaren bir insan kitlesiyle karşı karşıya olduğumuzu anlamaktayız. İster istemez "*tutunamayanlar*" in karşısına "*tutunanlar*" diyalektik bir gereklilik olarak aklımıza gelmektedir. Nitekim romanın kahramanlarını bu iki kavram açısından değerlendirmek mümkündür. Bahsini ettiğimiz kahramanlardan Selim, Turgut ve Süleyman romanın kurgusu içinde tutunamayanları¹⁴ diğerleri ise ağırlıklı olarak tutunanları veya toplum ve kendileriyle bir uyumu ifade ederler.

Tutunamayanlar romanında sözü en çok edilen kahraman Selim Işık'tır. Ancak Selim, romanda daha ziyade duygu ve düşünceleriyle yer alan soyut bir varlık, kendi içindeki dünyada yaşayan bir Don Kişot'tur:

"Bana kitap kurdu, boş hayaller kumkuması, hayatın cılız gölgesi gibi sıfatlar yakıştırlabilir, şövalye romanları okuya okuya kendini şövalye sanan Don Kişot'a benzetebilirsiniz beni. Yalnız onunla bir fark var aramızda: Ben kendimi Don Kişot sanıyorum. " (T., s.217)

diyen Selim, bu benzetmeyle bir anlamda toplum içindeki kendi yalnızlığına işaret eder.

Selim 1936'da doğmuş ve büyük bir kente göç etmiştir. Onun kültür dünyasının arka planında Oscar Wilde, Nietzsche, Balzac, Freud, Fichte, Tolstoy, Platon gibi

¹³ Yıldız Ecevit, "Türk Romanında Bir Avangardist", Kurmaca Bir Dünyadan, Ankara 1992, s.25.

¹⁴Tutunamamak problemi on dokuzuncu yüzyılın sonları ve yirminci yüzyıl romanında sıklıkla karşımıza çıkan bir kahraman tipini ifade etmektedir. Bu kahraman batı edebiyatında unheroic ya da antiheroic ifadeleriyle tanımlanmaktadır. Bilhassa egzistansiyalist felsefenin etkisindeki yazarların romanlarında karşımıza çıkan bu tip kahraman, bir temsiliyet gerektiren geleneksel değerleri sergilemeyi bırakmıştır.

Kafka'da, Camus'da, Celine'de bu kahraman, gerçeğin gizemini çözemeyeceğini bildiği için, kendisini haksız bir kuşatılmışlık içinde suçsuz yere cezalandırılmış hisseder. (Ayrıntılı bilgi için bak. Charles I. Glicksberg, The Tragic Vision in the Twentieth Century Literature, Illinois 1970, s.4)

yazar ve düşünürler ile Don Kişot, Hamlet, Oblomov gibi kahramanlar yer alır. Fakat Selim, kendi tutunamayışının bir simgesi olarak daha çok Hz. İsa¹⁵ üzerinde vurgu yapar.

Aradaki iki bin yıllık zaman farkına rağmen Selim, Hz. İsa'yı kendisine yakın hisseder; ona ruhun güzelliğinden bahseder; ona mektupla içini döker ve evine davet eder. Birbirlerine insanlardan çektiklerini anlatırlar. Selim, romanın bir yerinde şöyle der:

"İsa-Mesih 'i her zaman beğenirim: Küçük çocukların futbolcuları beğenmesi gibi. Adamımdır. Ortaokulu birlikte okusaydık, bana çok yararı dokunurdu o yıllarda" (T.,s.664)

Selim'in tutunamama bakımından kendisine yakın bulduğu bir diğer isim Gonçarov'un Oblomov adlı kahramanıdır. Rus toplum hayatında ayak uyduramayıp içine kapanan bir kahraman olan Oblomov, Batılı romanda **unheroic** veya **antiheroic** denilen kahraman tipinin de önemli bir temsilcisi sayılır.

Selim romanda, çocukluk yıllarından itibaren yaşadığı toplumla uyuşamaz; evde, okulda, işte çevresiyle arasına sürekli olarak duvarlar örer. Bu bakımdan yazar onu "*Tutunamay anların prensi*" olarak tanıtır. Atay, bu kahramanını o derece yüceltir ki onun adı etrafında bir kavramlaştırmaya bile gider. "*Selimlik*" adını verdiği bu olgu, doğruluk, çıkar gözetmezlik, içtenlik, sözünün eri olmak, yüreklilik sıfatlarını içinde taşır. Fakat bütün bu özellikler dış dünya ile iletişimine geçen Selim'in içine kapanmasına da sebep olan özelliklerdir. Dış dünya ile örtüşmemekten dolayı kahramanın yapacağı tek şey oyunlar oynamamaktır. Fakat bu, insanın hayata zorunluluğu, onun değerini düşüren insan var oluşunun anlamını küçülten bir nitelik taşımaktadır. O halde yapılacak tek şey, kendi iradesiyle bir seçime gitmesi ve iradesi dışında tasarlanana bu hayata "hayır" demesidir. Bu açıdan bakıldığında Selim'in intihar etmesi bir yok oluş değil, kendi varlığını anlamlı hale getirişidir.

Tutunamayanlar'ın bir diğer önemli kahramanı Turgut Özben'dir. Turgut, tutunandan tutunamayana dönüşün de simgesi durumundadır. Çünkü Selim'in intiharına kadar olan zaman diliminde Turgut evlidir, iki çocuk sahibidir, mühendistir ve rahat bir hayat sürmektedir. Fakat Selim'in intihar haberi ve devamındaki süreç Turgut'un da değişim sürecidir.

Turgut 1933 doğumludur. Çocukluğu İkinci Dünya Savaşı yıllarında geçmiştir. Turgut'un çocukluğunda etkili olan bir diğer önemli özellik de Türkiye'nin geçirmiş olduğu kültür ve medeniyet değişikliğidir. Bu değişim sürecindeki çelişkilerden ister istemez Turgut da etkilenmiştir. Nitekim romanın bir yerinde şöyle der:

Hz İsa, çarımhta öldüğü ya da ölmediği tartışmalarına bağlı olarak Batılı egzistansiyalistlerce sembolik bir vasıta olarak kullanılır. Onun ölmemiş olması, yeniden bir dirilmenin olmayacağına da hizmet eder. Dolayısıyla insanın bu dünyada görünmeyen bir çarımhta sürekli işkenceye maruz kaldığı anlamına da gelmektedir. Selim'in kendisini Hz. İsa'ya benzetmesi bu sürekli işkence durumuyla bağlantılıdır. Atay'm Tehlikeli Oyunlar'mda da merkez kahraman Hikmet'in İsa'yla benzeşmesi söz konusudur.

"Okulda ilk öğrendiğim gerçeklerden biri de babamın -sonra peder oldu- beni yanlışlıkla mektep yerine okula gönderdiği oldu. Önümüze alfabe adında anlaşılmaz bir kitap koydular, babam ona da elifba dedi. Okulla babamı uzlaştırmaya imkân yoktu. " (T., s. 76.)

Turgut, çocukluğundan itibaren eğitim alanındaki bu çelişkilerin, günlük hayattaki Doğu-Batı çatışmalarının, bürokrasideki tıkanmanın, aile yapısındaki dejenerasyonun, insan ilişkilerindeki bozulmanın tanığıdır.

Turgut'un aydın bir kimliğe kavuşması üniversite yıllarında gerçekleşir. İnşaat mühendisliğinde okuyan Turgut, içinde bulunduğu, akademik ortam ve arkadaş çevresinin etkisiyle çağdaş problemlerin farkında duyarlı bir insan olur. Nitekim Selim'le olan dostluğu sonucunda ona özenmeye; Selim gibi bol bol kitap okumaya, çevresinden farklı düşünmeye ve yaşamaya gayret eder. Fakat Turgut'un bu çabası bir heves mahiyetindedir:

"Selim 'e özenerek alınan kitaplar; yüzlerce kitap, hiç okunmamış duruyordu öylece. 'Hiç evden çıkmadan beş yıl sürekli okusan belki biter bu kitaplar' demişti Selim. Okuldaki günleri aklına geldi. Böyle hırsla eline aldığı kitapların beş on sayfasını okuduktan sonra içinin bir balon gibi söndüğünü hatırladı." (T, s.27)

Turgut'un üniversiteyi bitirip iyi bir kazançla çalışmaya başlaması, beraberinde okuldaki arkadaş çevresinden ve o dönemdeki hayat tarzından kopmayı getirir. Onun hayatı artık daha fazla kazanma, iyi hayat imkânlarına sahip olma mücadelesi üzerine kurulmaya başlar. Nermin'le evlenir. Yeni beklentiler arasına iyi bir eş ve baba olmak da eklenir. Bu hayat üslubunu kendisi;

"hizmetçili, arabalı, bir karı ve iki çocuğun sorumlu saymanı, Kayalı mehmetli hulki beyli kapıcı bakkalı karmaşık ağın ana düğümü Turgut'un ben" (T, s. 507)

cümleleriyle ifade eder. İşyerinde de bürokrasinin kuralları çerçevesinde işini yürütmeye çalışır.

Turgut'un karısı Nermin'le olan ilişkisi de gittikçe sıkıcı bir beraberliğe dönüşmektedir:

"Nermin perdeleri kapıyordu. Dış dünya ile ilişkileri kesme vakti gelmiş, bugün ne yaptın canım zamanı yaklaşmıştı demek. Turgut birden bire gününü anlatarak tekrar etmenin getireceği yorgunluğu duydu. " (T, s. 45)

Başarılı mühendis, iyi aile babası Turgut'un bu yaşadığı hayata sırt çevirmesine Selim'in intiharı yol açar. Bundan sonra Turgut, yaşadığı ilişkilere, tutunduğu hayata kuşkuyla bakmaya başlar. Bu uyanma, aynı zamanda Turgut'un kendi gerçek kimliğini arama sürecinin de başlangıcıdır. Yazarın ona vermiş olduğu Özben soyadı da bu süreçte sembolik anlamını bulur.

Turgut eski dostu Selim'in ölüm haberini alır almaz onu intihara iten sebepler üzerinde düşünmeye; Selim'i yakından tanıyan insanlarla görüşmeye başlar. Bu konudaki derinleşmeler, ister istemez Turgut'u kendi gerçekliğiyle yüz yüze getirir ve yaşadığı hayattan uzaklaşmasına, içinde bulunduğu aile ve toplumla

ters düşmesine yol açar. Dış dünyadan maddî hayattan uzaklaşan Turgut, kendi iç dünyasına sığınmaya başlar.

Bu iç hayatta yine kedisinin yaratmış olduğu iç kişiliği Olric¹⁶ ona arkadaşlık etmeye başlar. Olric'le aralarında geçen diyaloglarında sık sık kendisini ve geçmiş hayatını; ailesini, iş arkadaşlarını, aile dostlarını eleştirir. Artık Selim onun yol göstericisi olmuştur. Turgut, Selim'i yüceltir ve idealleştirir. Nihayet Turgut soyadına uygun olarak "öz ben"ine kavuşmak için nereye olduğu pek de belli olmayan bir yolculuğa çıkar. Aslında bu yolculuk, bireyin kendini aramadaki yolculuğunu simgelemektedir. Bu yolculuk sırasında Turgut, Don Kişot'u okumaktadır. Burada bir anlamda Turgut da Don Kişot gibi bir arayış içindedir, anlayamadığı dış dünyaya karşı bir mücadele vermektedir.

Bu yolculuk sonunda Turgut, Selim gibi intiharı seçmese de romanın sonunda trenden inerek kalabalığın arasına karışır.

Bu romanda bir aydın olarak görülebilecek bir diğer kahraman ise Süleyman Kargı'dır. Onun hayatına ve kişilik özelliklerine çok fazla yer verilmez. Turgut'un Selim'in intiharını aydınlatma gayreti sırasında tanıştığı Süleyman Kargı, Selim'in bilinmeyen taraflarının aydınlanmasına yardımcı olur. Onu romanın üç aydın kahramanından biri olarak değerlendirmek mümkündür.

Süleyman Kargı'nın kişilik yapısı diğer ikisine göre daha tutarlı gibidir. En azından akli ile duygularını birleştirebilmiş, dengeli ve sağlıklı bir ruh yapısına sahip olmuştur. Bu bakımdan tutarlı ve mantıklıdır. Çok okuyup yazdığı için çevresinde "feylesof olarak tanınmaktadır. Selim'in yetişmesinde de büyük katkısı olmuştur. Birlikte kitap okuma, şiir ve hikâye yazma denemelerinde bulunmuşlardır. Yazdıklarının çoğunda ironik bir dil kullanırlar. Hayata karşı alaysı bir tavır geliştirmişlerdir.

Süleyman Kargı'nın dış hayatla barışık olmasına karşılık Selim ve Turgut'un varlıkları bile şüphe götürmektedir. Nitekim, bu sebeptendir ki Süleyman Kargı, okuyucu üzerinde diğer ikisinden daha fazla gerçeklik hissi uyandırmaktadır, iç dünyası diğer ikisi gibi çalkantılı değildir, zihnini cevapsız sorularla meşgul etmez.

Turgut'un eşi Nermin ise, Turgut'u maddî hayata bağlayan, toplumun alışıla gelen hayat tarzını temsil eden birisidir. Romanda kendisi olmaktan ziyade Turgut'un

¹⁶Burada ünlü Avusturyalı yazar Robert Musil'in (1880-1942) Türkçe'ye birinci cildi çevrilen ve yirminci yüzyıl romanının önemli örneklerinden biri sayılan dört ciltlik romanı Niteliksiz Adam'mı (1930) zikretmek gerekmektedir. Bu romanın baş kahramanının da adı Ulrich'tir. Robert Musil, bu romanında İmpkralya adını verdiği, aslında çökmeye yüz tutan Avusturya- Macaristan İmparatorluğunu simgeleyen ülkede, değişimler karşısında edilgen kalan bir kahramanı anlatır. Yazarın niyeti, modernleşme sürecindeki bir toplumun ve bireyin yaşadığı çalkantıları ortaya koymaktır. Bir tarafla eskide bir tarafla yenide yaşayan Ulrich, iki arada kalışın getirmiş olduğu çelişkileri yoğun bir şekilde yaşar. (bak. Robert Musil, Niteliksiz Adam, (Çeviren: Ahmet Cemal), İstanbul 1999.)

Ayrıca Tutunamayanlar'm Nabakov'un Pale Fire'ıyla, Gonçarov'un Oblomov'uyla, Tolstoy'un İvan İlyiç'in Ölümü ile olan ilişkisi için bak. Tatyana Seyppel, Oğuz Atay'ın Dünyası, İstanbul 1989, s.45-58.

karısı ya da çocuklarının annesidir. Bu yüzden yazar, onun iç dünyasına ait özelliklere pek yer vermez. Yazar onu çoğunlukla yemek hazırlarken, ütü yaparken verir. Nermin, Turgut'u iç hayatından çıkarıp dış gerçekliğin kısır döngüsüne çekmeye çalışır. Bu yüzden Turgut, karısını kendi bulma sürecinde bir engel gibi görür ve onunla samimi ve dürüst bir ilişki yaşayamaz. Nermin'i duygusuz bir robot gibi görür.

Tutunamayanlar'da Selim-Turgut ikilisinin karşıt kutbu Metin'dir. Selim'in yüklendiği doğruluk, samimiyet, iyi niyet gibi özelliklerin tersine Metin, bayağılığın, samimiyetsizliğin, çıkar peşinde koşmanın simgesidir.

Metin ne kitap okur ne de doğru düzgün bir müzik zevkine sahiptir. Ortaöğrenimini güçlkle tamamlamıştır; kendisini geliştirmek, bilgilenmek, çeşitli problemler üzerinde düşünmek gibi özellikleri yoktur. Günübirlik yaşamaktadır, sığ bir hayatı vardır, Selim'in beğenmediği, Turgut'un ise inceden inceye alay ettiği Metin, toplumun eğitimsiz, cahil, zevksiz insanlarını yansıtır gibidir. Yazar genellikle onu meyhanede, genelevde, kötü bir müziğin dinlendiği yerlerde verir.

Oğuz Atay'ın **Tehlikeli Oyunlar** romanı ise bir neyi **Tutunamayanlar**'in bittiği yerde başlar. **Tutunamayanlar**'in sonunda Turgut Özben, yaşadığı hayatın içinden çıkıp gider; **Tehlikeli Oyunlar**'da ise Hikmet Benol, yaşadığı düzeni terk ederek bir gecekondu mahallesine taşınır. Bu bakımdan onun hayatı iki farklı dilimde gelişmiştir. Onun gecekondu öncesi hayatı, tıpkı Turgut'un intiharından önceki hayatına benzemektedir. Bu dönemde düzenli ve rahat bir hayat yaşayan Hikmet Benol, daha sonra bu dönemini yaşanmamış sayacaktır. Bu dönemde Hikmet, Sevgi ile evlenmiş, toplumun beklentileri doğrultusunda iyi bir koca olmaya çalışmıştır. Fakat Hikmet, bu hayata bir türlü uyum sağlayamamıştır. Evliliği ile başlayan yeni düzeni ve ilişkiler ağını şöyle anlatır: "Bir sürü yemek yapılmıştı ve ben damattım. Yeni ve sonradan olma akrabalar edinmişim. Bir kere kayınpederim vardı ve bazı kızlar bana enişte diyordu. Anlamadığım şakalar yapıyordu, ikinci sınıf şakalar."(T.O., s.30)

Tıpkı Turgut için olduğu gibi, Hikmet için de karısı kendisini dış dünyaya, maddî hayata bağlayan bir unsurdur. Bu yüzden Hikmet karısını bu dış gerçekliğin bir parçası olarak kabul eder:

"İnsan evine bir biblo alınca kendini bir başka hisseder değil mi? Üstelik bu yumuşak biblo konuşuyor, "kocacığım, kocacığım" diye çevremde dönüp duruyordu."(T.O., s.30)

Fakat, Hikmet'in bu maddî hayatın dışına çıkmak gibi bir düşüncesi vardır. Nitekim karısı Sevgi'den uzaklaşması uzun zaman almaz. Çünkü Sevgi, tıpkı Turgut'u maddî hayata bağlayan Nermin gibi bir fonksiyona sahiptir. Tıpkı onun gibi bağlayıcı bir nesne konumundadır. Gecekondu hayatına geçerken bütün maddî şeyler gibi terk ettikleri arasında karısı ve evliliği de vardır:

"Biz engel olamayacağın kadar uzaktayız senden, seni bir sinek yaptık ve kanatlarını kopardık."(T.O., s.261)der.

Tehlikeli Oyunlar'da Hikmet'in karısı Sevgi'nin yetişme şartlarından bahsedilirken anne Leyla ve babası Süleyman Turgut'a da yer verilir. Böylece onlar sayesinde, Sevgi'nin neden iyi bir eş olmaya çalıştığı da ortaya çıkmış olur. Çünkü anne ve

babası geçinememişler ve Sevgi de bir aile sıcaklığı bulamamıştır. Kendi evliliğinde bunu kurmak istemiş, ancak bu sefer de Hikmet'in farklı kimliği, buna engel olmuştur.

Gecekondu hayatı, Hikmet için dış dünyadan sıyrılıp kendi dünyasına sığındığı, kendini bulmaya ve gerçekleştirmeye çalıştığı bir hayattır:

"Başka bir yaşantı olacak bu: İşte, Sevgi yok, kayınpeder yok, pijama yok, ev başka, eşyalar farklı..." (T.O., s.33)

Gecekonduya taşınmasıyla eski Hikmet'i reddeder. Hatta eski Hikmet'ten sadece "H" diye söz eder:

"Ben kimdim? Sağlığında H olan biri. Beni yaşatmadı aslında, benimle birlikte yaşamadığı için... Onu buraya getirmediğim... benim de bir geçmişim olacak albayım, onu gecekondu kuracağım." (T.O., s.146)

Hikmet'in gecekondu hayatı aslında soyut bir anlam taşır. Gerçek dünyadan büyük ölçüde elini eteğini çekmiş olan Hikmet, zihni dünyasının ürünü olan oyunlara dalmıştır. Buralarda Atay, sık sık kahramanının bilinçaltı dünyasına eğilir. Hatta, Hikmet'in bu gecekondu hayatındaki en yakın dostları Hüsamettin ve Nurhayat da aynı şekilde belirsizlik taşırlar. Yazar, Hikmet'le beraber bu kahramanları da silikleştirir, bunların gerçekten var olup olmadıkları şüphe uyandırır.¹⁷

Gecekondu mahallesindeki evi, kendisini gerçekleştirmenin imkânlarını bulamadığı ya da oluşturamadığı reel hayattan bir kaçış yeri, bir sığınaktır. Hikmet bu sığınakta kendi kendine oyunlar icat eder, oyunlarında var olmaya çalışır:

"Oyunlarımıza kim karışabilir? Herkesi istediğimiz gibi yargılayabiliriz. Acaba gerçekten öyle mi? Oyunlarda bile olsa hür olmak mümkün mü?" (T.O., s.338)

Hikmet'in bu oyunlarda başarılı olup olmadığı onun intiharıyla sembolik bir tarzda ifade edilir. Fakat bu intihar da Selim'in intiharı gibi aslında kendini gerçekleştirmenin bir yoludur.

Atay'm merkez kahramanlarında görülen bir özellik de psikolojik var oluşla gerçek dünyada var oluşun karşıtlık içinde düşünülmüş olmasıdır. Kahramanın iç dünyasına dalıp psikolojik gerçekliğinin ön plana çıkarılmasıyla birey ve gerçeklik arasındaki bağlantı kopar. Bu durumda da kahramanın maddî dünyadaki maddî varlığının anlamı kalmaz. Çünkü kahraman bir soyutluk içinde yaşamaktadır ve kendi benini bu soyutlukta bulmuştur. Dolayısıyla maddî var oluşu artık bir anlam taşımaz ve bu durumda da intihar kaçınılmaz olur. Selim'in de Hikmet'in de intiharları bu çerçevede bir anlam kazanır. Böylece kahraman, gerçek hayat içinde -Atay terminolojisine göre "*hıyaf*" yerine belki "*oyun*" demek daha doğru olacaktır- kendisine biçilen rolü değil de bizzat kendisinin iradî tercihi doğrultusunda bir var oluşu gerçekleştirecektir.

¹⁷ Burada aslında Hikmet'in insanlığın primitif var oluş zamanlarına ve animasıyla animusuna dönüş yapmak arzusunda olduğu şeklinde bir Jungvari yorum getirilebilir. Nitekim Hüsamettin'in ve Nurhayat'm varlıklarının belirsiz bırakılması da buna hizmet etmektedir.

Hikmet'in gecekondü hayatındaki arkadaşlarından biri olan Hüsamettin Tambay ise, belirsiz bırakılmışlığının veya Hikmet'in bir başka alt benî olduğunun ötesinde bir kahraman olarak ele alınırsa, iç ve dış dengelerini oluşturabilmiş bir insan olarak karşımıza çıkar. Bu özellikleriyle Selim ve Süleyman Kargı ilişkisinde olduğu gibi Hikmet'e yer yer akıl hocalığı yapar ve yol gösterir. Albay emeklisi Hüsamettin Tambay, soyadından da anlaşılacağı gibi kimlik dengesini kurabilmiş bir şahsiyettir. Fakat, oyunlarında Hikmet'e yardımcı olmaktan da geri durmaz.

"Oyunlar, oğlum Hikmet, gerçeğin en güzel yorumlarıdır. Bizim gerçek dediğimiz şey de bazı güçlükler yüzünden iyi oynanamayan oyunlardır," (T.O., s.407)

Ancak Hüsamettin'in oyunları iyimser oyunlardır. Hikmet'in intiharından sonra da onun hayat oyununu yanlış oynadığını düşünür. Oysa doğru oyunun nasıl olacağını kendisi de bilmez:

"İfade edemediğim bir eksiklik hissi var içimde, Hikmet oğlum. Sanki her şey başka türlü olabilirdi, başka türlü oynanabilirdi." (T.O., s.473)

Hikmet'in gecekondü hayatında iletişim kurabildiği ve tıpkı Hüsamettin gibi varlığı şüphe taşıyan bir diğer kahraman Nurhayat'tır. Eşinin vefat etmesi dolayısıyla dul kalmış, hayatın zorlukları karşısında tek başına mücadele etmiştir. Hikmet bu sıradan özelliklere sahip kadını kendi kafasında yeniden canlandırır, idealize eder; iyi bir müzik dinleyicisi, toplum problemlerinin konuşulduğu ortamlarda söz sahibi birisi yapar. Fakat bu da Hikmet'in kendi kendisiyle oynadığı oyunlardan birisi olmaktan öteye gitmez.

Tehlikeli Oyunlar'ın Sevgi ve Nurhayat dışında kalan bir diğer kadın kahramanı ise Bilge'dir. Fakat Bilge, Atay'm diğer kadın kahramanları gibi erkeklerin gerisinde bırakılmış değildir. Bu bakımdan biraz hayata bakış itibarıyla Hikmet'e benzemektedir. Adından da anlaşılacağı gibi akıllı, mantığı ve bilgisiyle hareket etmektedir. Dış dünyanın kısır döngülü hayatının dışında yaşayan, kendisine has ilkeleri bulunan bir kadındır. Hikmet'in Sevgi ile olan yakınmalarında sık sık aradığı Bilge, Hikmet'e de bağlanacak bir kadın değildir. Halbuki birisine bağlanmak hem Bilge için, hem de Hikmet için istemedikleri maddî dünyaya da bağlanmak anlamlarına gelmektedir. Hikmet, bilge'yi hem ister, hem de kadının erkeği evcilleştirdiğini, düzene soktuğunu, düş kurmasını, okumasını engellediğini düşünür:

"Biz onları kafamızdaki oyunlara uydurmaya çalışırken onlar, -kafaları olmadığı için-bizi hayata uydurmaya çalışırlar. Oysa bizim hayatla görülecek hesabımız vardır." (T.O.s.92)

Bilge, romanda Hikmet gibi düşünen, sorgulayan, kendisini arayan biri olarak verilse de onun kadar çevreden kendisini soyutlamaz. Nitekim romanın bir yerinde Hikmet'e şöyle der:

"..bu oyunlardan usandım... Gerçek biri olmak istiyorum senin için... Oysa sen, yalnız kafandakilerle ilgilisin." (T.O., s.456)

Nurhayat'in yerel ve Doğulu kimliğine karşılık Bilge batılı ve şehirli birisidir. Selim, Turgut ve Hikmet gibi tutunamayan bir başka Atay kahramanı ise **Tehlikeli Oyunlar**'daki Selim Bey'dir. Selim Bey'in yalnızlık macerası, karısının kendisini terk etmesiyle başlar ve Selim Bey bu yıkıma kendisinin icat etmiş

olduğu "tren oyunu"yla karşı koymaya çalışır. Gar lokantasında bir yandan içkisini içerken, diğer yandan da gelecek olan hayali yolcusunu bekler.

Oğuz Atay'ın Bir Bilim Adamının Romanı adlı eserini diğer iki romanından hem ayrı hem de birlikte değerlendirmek gerekmektedir. Ayrı değerlendirmek gerekmektedir çünkü, bu roman gerçekten yaşamış bir insanın hayat hikâyesinin romanlaşmasıdır. Birlikte değerlendirmek gerekmektedir çünkü, bu romanda da diğer iki romandaki bilgili, kültürlü, aydın kahramanlara benzeyen bir kahraman yaratımı söz konusudur.

Bu romanın hem kurgusu, hem de kahramanları diğerlerine göre daha açık ve anlaşılirdir. Romanın merkez kahramanı Mustafa İnan, diğer romanlardaki ferdî problemlerini çözememek, sürekli hayatı sorgulayıp içine kapanmak yerine toplumun içinde yer alan, sıkıntılara teşhisler koyan bir aydındır.¹⁸

Bu eserde hayatı romanlaştırılan kişi Oğuz Atay'ın üniversiteden hocası Prof. Dr. Mustafa İnan'dır. Örnek bir insan, başarılı bir akademisyen, iyi bir eş ve baba olması dolayısıyla aslında Atay'ın merkez kahramanlarından ayrılır. Çünkü onlar genellikle pesimist ve pasif karakterdedirler. Fakat, geniş dünya görüşü, bilgi ve kültür birikimi, ülke problemlerine vakıf oluşu, Mustafa İnan'ı diğer Atay, kahramanları ile bir araya getirir.

Bir Bilim Adamının Romanı'nda Mustafa İnan'ın doğumundan Avrupa'da da tanınan bir bilim adamı oluşuna ve oradan da ölümüne kadar geçen zaman anlatılır. Onun başarılı ve ünlü bir bilim adamı, örnek bir insan olmasını sağlayan yetiştirme şartları, prensipleri ve hayat felsefesi üzerinde durulur.

Çocukluk yılları I. Dünya Savaşı yıllarına denk düşen Mustafa İnan'ın bu dönemi, yokluk ve sefalet içinde geçer. Bu yüzden küçük yaşlardan itibaren çeşitli işlerde çalışır. Gittiği her yerde zekası, olgunluğu ve terbiyesi ile dikkat çeker. Fakat dört yaşındayken damdan düşmesi sonraki zamanlarda da sürekli olarak bedenî rahatsızlıklar çekmesine sebep olur:

"... Bununla birlikte Mustafa 'ya savaşın ağırlığını duyurmamaya çalıştılar. Belki de onu zayıf bünyeli gördüklerinden, hiçbir şeyi eksik olmasın diye çırpındılar..." (B.B.A.R., s.26.)

Başarılı bir okul hayatından sonra girdiği mühendis mektebinden de *pekiyi* derece ile mezun olur. Yurt dışında ilk doktorayı Mustafa İnan yapar. Diğer öğretim üyesi arkadaşlarıyla birlikte Teknik Üniversite'nin temelini kurmuş olurlar.(B.B.A.R., s. 105.) İsviçre'deki doktora yıllarında da üstün başarısıyla dikkat çeker. Kendisine kalması için yapılan cazip teklifleri reddeder: "*Memleketimde kalıp milletime hicret etmeliyim*" der.

Mustafa İnan, doktorasını tamamlayıp üniversiteye döndükten sonra akademik alanda hızla yükselir. Kazandığı para geçimini temine yetmemesine rağmen cazip iş tekliflerini sürekli olarak reddeder. Bilgisini, yeteneğini bilime "bilimsel düşünüş ve felsefeye" adar.

¹⁸ İsmet Emre, Oğuz Atay'ın Hayatı ve Eserleri, yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1997, s.69.

Bu hayat tarzını sadece kendisine hedef edinmemiş, bunu her kesimden insana öğretmenin yollarını aramıştır:

"Side 'deki köylüye iyi yoğurt nasıl yapılır, onu tarif ediyor; ona sabit ısının bu problemde önemli bir etken olduğunu söylüyor... Mustafa Hoca 'ya göre, insanlara her şey öğretilirdi. İcatlar bile öğretilirdi. " (B.B.A.R., s. 128.)

Mustafa İnan, hem Türkiye'de, hem de dünyada "mukavemet" sahasında ilerlemelerin sağlanmasında önemli katkılarda bulunur. Sadece kendi alanındaki çalışmalarla yetinmez. Mustafa İnan'ın dil ve edebiyat konularına da merakı vardır. Fuzulî'nin divanını adeta ezbere bilmektedir. İçlerinde Yahya Kemal'in de bulunduğu pek çok edebiyat, sanat ve fikir adamıyla dostluk kurmuştur.

*"Matematikle edebiyatı bir arada götürürken akıl-duygu dengesini kuran Mustafa İnan 'in bilim hayatında ve öğretim hayatında da iki kutup zihniyeti senteze ulaştırmayı amaçladığını öğreniyoruz. Doğu ve Batı tarzı düşüncenin, hayat duygusunun karşıtlığını sezen, ama bunlardan birini seçip öbüründen uzaklaşmak yolunu kabul etmeyen bir insan var karşımızda. " *9*

Çocukluğundan beri devam eden baş ağrıları bir türlü peşini bırakmaz. Eşinin ve oğlunun ısrarlarına rağmen yurt dışında tedaviye gitmez: "Benim gibi bilimle uğraşan bir insan, ülkemizdeki bilim adamlarını nasıl hiçe sayar? Bizim doktorlarımız da onlarınkinden aşağı kalmaz... Ben, prensiplerimi, işime gelen yerde değiştiremem." (B.B.A.R., s.240.) Sonunda çevresinden de gelen ricaları kıramayarak Almanya'ya tedavi olmaya gider. Fakat buradaki tedavi olumlu sonuç vermeyecektir. 5 Ağustos 1967'de elli altı yaşında vefat eder.

Bu romanda Mustafa İnan'ın eşi Jale Oğan (İnan), bir diğer kahramandır ancak, yazar ona Mustafa İnan'a bağlı olarak yer verir.

Jale İnan, Atay'm diğer kadın kahramanlarına benzemez. Ötekilerin çoğunlukla geri plana itilmiş, kendi benini bulamamış oluşlarına karşılık Jale, yazarın da onayladığı ve idealize ettiği bir kadındır. Tıpkı yazarın Mustafa İnan'a yüklediği sentezci özellik Jale İnan'da da görülür. O da eşi gibi bir yanıyla geleneğe bağlı iken, diğer taraftan modernidir. İyi bir eş ve anne olmanın yanında Batı'da öğrenim görmüş başarılı bir arkeologdur.

Bir Bilim Adamının Romanı, biyografik bir roman olmakla birlikte, bu biyografik metni çevreleyen bir dış anlatı söz konusudur. Bu kısımda romanın anlatıcısı durumundaki öğretim üyesi, yeni tanıştığı mühendislik öğrencisine Mustafa İnan'ı anlatır. Buradaki anlatıcı öğretim üyesi, bir anlamda yazar Oğuz Atay'm düşüncelerine tercümanlık eder. Burada öğretim üyesinin Mustafa İnan'ı anlattığı öğrencinin taşradan seçilmesi, Mustafa İnan'la özdeşlik kurma amacı taşımaktadır. Nitekim romanın sonunda olumlu bir değişim geçirdiğini anlıyoruz. Böylece Atay, bu öğrencinin şahsında gelecek Türkiye'sini kuracak genç bilim adasını tanıtır.

¹⁹ Gürsel Aytaç, Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler, Ankara 1999, s. 172.

SONUÇ

Bütün bunlara topluca baktığımızda Atay' m özellikle ilk iki romanında insan bilincini ve bilinçaltını çarpıcı bir biçimde sergilediğini söyleyebiliriz. Birey içine düştüğü sosyal çıkmazdan kurtulmaya çalışmadan önce kendi benliğini sorgular; kimliğini tespiti çalışır. Çünkü yazar, kendisini bulamamış bireyin toplum problemlerine çözüm bulamayacağını düşünür.

Atay'm romanlardaki merkez kahramanlar, genellikle yazarın kendi döneminin ya da bir önceki neslin şehirli aydınları arasından seçilmiştir. Onun romanlarında genellikle diyalektik bir yapı söz konusu olduğu için bahsi edilen kahramanlar da yozlaşmış evlilik kurumu, bürokrasi ve çarpık eğitimle birlikte verilir. Fakat bu zıtlıklar somut olaylarla işlenmek yerine, bireyin iç dünyasında soyut bir seviyede verilir. Bu sebeple yazar, bireyin iç dünyasındaki bu gelişmeleri verebilmek için çağdaş romanın sıklıkla kullandığı bilinç akımı tekniğine başvurur. Yazar, bu tekniğin sağladığı imkânlarla merkezdeki kahramanın iç dünyasındaki çatışmaları, duyguları, düşünceleri ve anıları okuyucunun gözleri önüne serer.

Atay'm yaşadığı hayata tutunamamış, reel hayattan uzaklaşmış ve kendi iç dünyasında yaşayan kahramanların gerçekten var olup olmadıkları belirsizdir. Yazar, bu kahramanların varlığını bilerek belirsiz kılar. Kendilerini maddi hayattan ve bu çerçevede biçimlenmiş ilişkiler yumağından uzak tutan merkez kahramanların hemen hemen fizikî özelliklerine yer verilmez. Onlar kendi hayali dünyalarında yaşadıkları için, yazar bunları daha çok iç dünyalarıyla verir. Çünkü onların var oluşları dışlarıyla ilgili değil, iç dünyalarına bağlı bir durumdur. Diğer taraftan bu merkez kahramanların karşısında yer alan, diğer bir anlamda tutunan, sistematize olmuş, uyumlu hâle gelmiş kahramanlar, fizikî özellikleri bakımından ayrıntılı bir şekilde verilirler. Bir öncekilerin varlıklarındaki şüphe, bunlarda birer gerçek varlık intibama dönüşür.

Atay, kahramanlarını yaratırken onlara yüklediği önemli bir özellik de "oyun" olgusudur.²⁰ Çevresi ile derin uçurumlar bulunan merkezdeki aydın kahraman, tutunabilmek için bilinçli ya da bilinçsiz olarak "rol" yapar. Bir anlamda rol ve oyun kahramanların toplumun yerleşik düzeni içindeki hayatlarını simgeler durumdadır.

Kahraman ister istemez kimliğini bulma sürecinde dış dünyanın yerleşik hayat oyunundan kopar ve kendi iç dünyasında yeni oyunlar kurgular.²¹ Dış dünyaya ait mecburiyetlerle bu iç dünyanın farklı düzeni;¹ kahramanda kişilik bölünmelerine ve çelişkili bir yapıya yol açar.

Yazar, Türk aydınlarının Doğu ve Batı kültürleri arasındaki sıkışmışlığını anlatabilmek için bu bölünmüş kişilik meselesine sık sık vurguda bulunur. Mesela Tehlikeli Oyunlar'da Hikmet, "Hikmet 1", "Hikmet 2", "6. Hikmet" gibi isimler altında ortaya çıkar. Tutunamayanlar'da Selim ve Turgut için de aynı alt benler söz konusudur.

²⁰ Çağdaş Batı edebiyatında da dikkat çeken bu "oyun" olgusu, Atay tarafından da önemsenmiş olmalı ki iki eserinin adında buna yer vermiştir.

²¹ Yıldız Ecevit, Oğuz Atay'da Aydın Olgusu, İstanbul 1989, s.55.

Merkezî kahramanların içinde buldukları durumun daha iyi anlaşılabilmesi için yer yer geri dönüşler, iç diyaloglar ve monologlarla kahramanların yetişme şartlarını ortaya koyar. Böylece daima bir sebep sonuç ilişkisi içinde kahramanlarını var eder. Mesela Tutunamayanlar'daki Selim ve Turgut'un yaşadığı çelişkiler, uyumsuzluklar, yalnızlıklarının arkasında tümüyle kahramanların çocukluk ve gençlik yıllarında yaşadıkları olaylar bulunmaktadır. Atay, gerek kahramanların bilinçaltı ve gerek geriye dönüşler aracılığıyla onların kişiliklerinin oluşmasında etkili olan aile ve diğer sosyal çevre ve siyasî şartlara ışık tutar. Fakat yazarın bunları yaparken oldukça karamsar ve eleştirel bir tavır takındığı görülür. Mesela Tehlikeli Oyunlar ve Tutunamayanlar'da dikkati çeken ironiye ve mizaha sığınma, yazarın da bir özelliği olarak romanlarına yansımıştır. Atay, Tutunamayanlar'da Selim için

"Gülmek ona göre bir korunma aracıydı" demektedir. Tehlikeli Oyunlar 'da ise Selim Bey için benzer bir tespit bulunur: "Acıklı olaylar karşısında garip bir tutukluğu vardı Selim Bey 'in. Üzüntülerini ancak mizahla teselli edebiliyordu. "(T.O., s.207)

Atay'ın roman kahramanlarındaki mizahî, ironik, alaysı dilin sebebi, bireyin değiştiremediği dış gerçeklikle eğlenme, onu yumuşatmadan ileri gelir. Diğer taraftan bu yaklaşım, modernistlerin ve daha sonra da postmodern diye anılan yazarların baş vurduğu bir teknik olarak da görülecektir.

Kahramanların roman içindeki var oluşlarına hizmet eden özelliklerden birisi de yazarın yöneldiği sembolik ifade biçimidir. Bu uygulama, kahramanların adlarından, okudukları kitaplara, oturdukları evlere, seçtikleri mesleklere kadar uzanır.

- AKTAŞ, Şerif, **Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş**, Ankara 1991. AYTAÇ, Gürsel, **Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler**, Ankara 1999. ATAY, Oğuz, **Bir Bilim Adamının Romanı**, İstanbul 1998. ATAY, Oğuz, **Tutunamayanlar**, İstanbul 1992. ATAY, Oğuz, **Tehlikeli Oyunlar**, İstanbul 1992.
- BAYSAL, Hakkı Burak, **Oğuz Atay'ın Hayatı-Eserleri-Sanatı**, Dumlupınar Üniversitesi Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2002.
- BELGE, Murat, **Edebiyat Üstüne Yazılar**, İstanbul 1994.
- BOURNEUR, Roland, Real Quillet, **Roman Dünyası ve İncelenmesi**, (Çeviren: Hüseyin Gümüş), Ankara 1989.
- ECEVİT, Yıldız, **Oğuz Atay'da Aydın Olgusu**, İstanbul 1989.
- ECEVİT, Yıldız, *"TürkRomanında Bir Avangardist"*, **Kurmaca Bir Dünyadan**, Ankara 1992.
- EMİL, Birol, **Reşat Nuri Gün tekin¹ in Romanlarında Şahıslar Dünyası-I**, İstanbul 1984.
- EMRE, İsmet, **Oğuz Atay'ın Hayatı ve Eserleri**, Basılmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1997.
- FORSTER, E.M., **Roman Sanatı**, (Çeviren: Ünal Aytür), İst. 1982
- GLİCKSBURG, Charles I., **The Tragic Vision in the Twentieth Century Literature**, Illinois, 1970.
- GÖÇGÜN, Önder, **Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu**, Ankara 1993.
- KAPLAN, Mehmet, **Hikâye Tahlilleri**, İstanbul 1992.
- KAPLAN, Mehmet, **Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar-3- Tıp Tahlilleri-**, İstanbul 1985.
- MORAN, Berna, **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış-II**, İstanbul 1991. MUSİL, Robert, **Niteliksiz Adam**, (Çeviren: Ahmet Cemal), İstanbul 1999. SEYPPPEL, Tatyana, **Oğuz Atay'ın Dünyası**, İstanbul 1989. **Türk Romanının dönüm noktasında:**